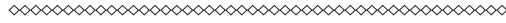

LIBRI GEDANENSES XXXI/XXXII

ZBIGNIEW NOWAK
LIBRIS SEMPER FIDELIS

Zbigniew Jan Nowak (*Lwów, 23 maja 1927, †Gdańsk, 27 sierpnia 2015) przyszedł na świat w rodzinie aspiranta Policji Państwowej Stanisława Nowaka (†1972) i Amalii z Łazurków (†1970). Pierwsze trzy lata życia spędził we Lwowie, przez następnych dziesięć mieszkał w Mostach Wielkich (powiat żółkiewski, woj. lwowskie), gdzie jego ojciec został wykładowcą w powstałej w 1929 roku Szkole Policyjnej, kształcącej szeregowych funkcjonariuszy policji.

Lata dzieciństwa i pierwszych nauk małego Zbyszka w sześcioklasowej szkole powszechnej upłynęły szczęśliwie; pomyślnie zdany egzamin do Państwowego Gimnazjum im. Hetmana Stanisława Żółkiewskiego w Żółkwi budził nadzieje na nowy, młodzieńczy już etap życia. Niestety, pierwszy dzień września 1939 roku, zamiast niecierpliwie oczekiwanej nauki w gimnazjum, przyniósł kataklizm wojenny i przekreślił wszystkie plany, sięjąc strach i grozę.

Oficerowie Szkoły Policyjnej otrzymali przydziały mobilizacyjne, ich rodziny musiały stawić czoła zmieniającym się niemieckim i rosyjskim okupantom. Ostatecznie losy wojenne zawiodły Stanisława Nowaka do obozu jenieckiego dla internowanych, zaś jego rodzinę na wygnanie do Kazachstanu.

13 kwietnia 1940 roku władze sowieckie wywiozły do dalekiej i obcej ziemi Amalię Nowak z dwoma synami: Zbigniewem i dwuletnim Marianem. Podobnie jak wiele innych rodzin wojskowych, policjantów, ziemiaństwa i kupców z kresów wschodnich zostali oni deportowani na mocy decyzji o masowych zsyłkach Polaków. Północne stopy Kazachstanu na sześć długich lat stały się miejscem życia i przyspieszonego dorastania kilkunastoletniego Zbigniewa. Trafił tam do pracy w gospodarstwie rolnym jako pracownik fizyczny w sowchozie rolno-hodowlanym Bajgunus.

Zbigniew Nowak powrócił do Polski wraz matką i bratem w czerwcu 1946 roku. Dopiero wówczas dokończył przerwany przez wojnę etap nauki w gimnazjum dla dorosłych w Krzeszowicach koło Krakowa, gdzie zamieszkali razem z odnalezionym ojcem, wówczas pracownikiem umysłowym Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych. Nie poprzestał jednak na tym i kontynuował naukę w Państwowym Koedukacyjnym Liceum Bibliotekarsko-Księgarskim w Krakowie, którą to szkołę średnią ukończył w czerwcu 1950 roku, zdając pomyślnie egzamin dojrzałości. Następnie przez krótki czas pracował jako instruktor w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Krakowie. Jesienią tego samego 1950 roku rozpoczął studia polonistyczne pierwszego stopnia na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, które ukończył 22 czerwca

1953 roku. W czasie trwania studiów pozostawał pod zdecydowanym wpływem swojego lwowskiego krajana, prof. Juliusza Kleinera.

W lutym 1954 roku przybył na Wybrzeże wraz z poślubioną trzy miesiące wcześniej żoną Kingą (z domu Cieśla), farmaceutką, która otrzymała nakaz pracy w aptecę w Gdańsku. Właśnie z miastem nad Motławą młody wygnaniec związał na stałe swoje życie.

15 maja 1954 roku, zgodnie ze swoimi zainteresowaniami i predyspozycjami, a także i nakazem pracy, Zbigniew Nowak znalazł się w kierowanej przez dr. Mariana Pelczara Bibliotece Miejskiej w Gdańsku. Przyjęty najpierw na okres próbny, po trzech i pół miesiąca został zatrudniony na czas nieokreślony. Podjął pracę w charakterze starszego bibliotekarza w Dziale Naukowym Biblioteki Miejskiej, a następnie pracował w Dziale Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów – po przekształceniu ksiąźnicy w Bibliotekę Gdańską Polskiej Akademii Nauk w 1955 roku.

W wystawionej wówczas opinii można przeczytać, że pracował bez zarzutu, sumiennie i dokładnie, przejawiając duże zamiłowanie do pracy bibliotekarskiej i badawczej. To ostatnie zamiłowanie znalazło wyraz w konsekwentnej karierze naukowej, prowadzącej go do tytułu profesorskiego.

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu był drugą uczelnią wyższą, na której studiował Zbigniew Nowak. Tam pod kierunkiem kolejnego lwowskiego krajana, prof. Bronisława Nadolskiego ukończył studia magisterskie w zakresie filologii polskiej, przedkładając pracę magisterską *Jan Rybiński – twórczość polska* w 1958 roku. Na tej samej uczelni i pod tym samym kierunkiem osiem lat później otrzymał stopień doktora nauk humanistycznych na podstawie rozprawy *Kontrreformacyjna satyra obyczajowa w Polsce XVII wieku* w dniu 2 marca 1966 roku.

Równoległe z drogą naukową Zbigniew Nowak rozwijał i pogłębiał umiejętności bibliotekarskie, wiążąc z tym zawodem na trwałe swoje życie. Zatrudniony cały czas w Bibliotece Gdańskiej PAN, w 1961 roku przeszedł do pracy w Dziale Starych Druków, gdzie mógł najpełniej realizować swoje zainteresowania dziejami książki w dawnych wiekach oraz kulturą Prus Królewskich. Już rok później z wynikiem bardzo dobrym złożył egzamin dla kandydatów na stanowiska bibliotekarzy dyplomowanych.

Zbigniew Nowak już jako starszy kustosz dyplomowany, objął w 1974 roku odpowiedzialne stanowisko kierownika Działu Zbiorów Specjalnych. W tymże samym roku podjął dodatkową, trwającą przez wiele następnych lat, pracę dydaktyczną w Zakładzie Nauki o Książce Uniwersytetu Gdańskiego, powołanym do życia i kierowanym przez przybyłego z Wrocławia prof. Karola Głombiowskiego, twórcę polskiej szkoły bibliologicznej. Prowadził tam wykłady, ćwiczenia, seminaria magisterskie, a z czasem i doktoranckie.

17 lutego 1977 roku Rada Wydziału Humanistycznego UG nadała Zbigniewowi Nowakowi stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie nauki o książce i historii literatury staropolskiej na podstawie wydanej drukiem pracy *Początki sztuki drukarskiej na Pomorzu w XV wieku*. W konsekwencji z dniem 1 stycznia 1979 roku został powołany na stanowisko docenta w Polskiej Akademii Nauk.

Kolejny awans w zawodowej drodze Zbigniewa Nowaka przyniósł rok 1981, kiedy to został najpierw wicedyrektorem, a po paru miesiącach pełniącym obowiązki dyrektora Biblioteki Gdańskiej. Dnia 1 czerwca 1983 roku objął na stałe stanowisko

dyrektora gdańskiej księżnicy i funkcję tę pełnił z wielkim powodzeniem aż do czasu przejścia na emeryturę w 1997 roku. Stanowił rzadki, jeśli nie jedyny, przykład dyrektora dużej biblioteki naukowej posiadającego habilitację z zakresu nauki o książce. Zaangażowanie w pracę na tym stanowisku docenili współpracownicy – ofiarowując Jubilatowi księgą pamiątkową *Terrae Leopoliensis filius, terrae Gedanensis civis* w osiemdziesięciolecie urodzin w 2007 roku.

Zbigniew Nowak, powszechnie uznany autorytet w dziedzinie inkunabułów i starych druków, posiadał w swoim dorobku ponad 300 prac, rozpraw, artykułów i recenzji (w tym kilka obszernych monografii) z zakresu historii literatury polskiej XVI i XVII wieku oraz dziejów książki, nauki i kultury w Gdańsku i w Prusach Królewskich. Był także doświadczonym edytorem źródeł i członkiem gremiów redakcyjnych wielu znaczących publikacji i wydawnictw, m. in. *Pism wszystkich* Jana Kochanowskiego, *Słownika biograficznego Pomorza Nadwiślańskiego*, *Słownika polskich towarzystw naukowych*, „Libri Gedanenses”, „Rocznika Gdańskiego”, „Roczników Bibliotecznych” i „Bibliotekarza”. Symbolicznym ostatnim owocem twórczego życia stało się wielkie dzieło *Po starą księgę sięgam ze wzruszeniem... Szkice z dziejów i kultury książki w Prusach Królewskich od XV do XVIII wieku*, Gdańsk 2008, nieprzypadkowo dedykowane przez Autora „Byłym i obecnym pracownikom Biblioteki Gdańskiej, którzy swym trudem budowali jej wielkość”.

Zasłużonym wyrazem uznania wieloletniej pracy naukowej stał się tytuł profesora nauk humanistycznych, nadany Zbigniewowi Nowakowi przez Prezydenta RP w dniu 17 października 1990 roku.

Zbigniew Nowak swój czas, wiedzę i umiejętności poświęcał także pracy społecznej w Związku Nauczycielstwa Polskiego, Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich, Stowarzyszeniu Księgarzy Polskich. Od 1968 roku był aktywnym członkiem Gdańskiego Towarzystwa Naukowego, pracując w kilku Komisjach oraz pełniąc m. in. funkcje zastępcy sekretarza generalnego (1973–1993) i redaktora Sprawozdań GTN (1974–1991). Jako członek rad naukowych bibliotek i muzeów, w tym przez wiele lat członek Rady Naukowej Biblioteki Gdańskiej, wspierał swym doświadczeniem i wiedzą pracę tych placówek. Przez wiele lat przewodniczył Fundacji Biblioteki Gdańskiej, należąc do ścisłego grona jej Założycieli w 1990 roku.

Jako członek Stronnictwa Demokratycznego w czasach PRL zabiegał o losy nauki i kultury w Gdańsku. Należał również do Związku Sybiraków i do Stowarzyszenia Rodziny Policyjnej 1939.

Zbigniew Nowak był wielokrotnie i na różnych etapach swego życia wyróżniany i nagradzany za osiągnięcia zawodowe, naukowe, społeczne, tak w skali ogólnopolskiej, jak i lokalnej, gdańskiej. Długą listę medali, odznak, odznaczeń i krzyży wieńczy Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski nadany w 2002 roku.

Żegnamy Dyrektora Biblioteki Gdańskiej, który budował Jej wielkość.